

Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti

TASHENEV
UNIVERSITY

“Alisher Navoiy va XXI asr”

10-ULUSLARARO KONFERANSI

Toshkent-Shimkent, 2025-yil 6-fevral

“Әлішер Науаи және XXI ғасыр”

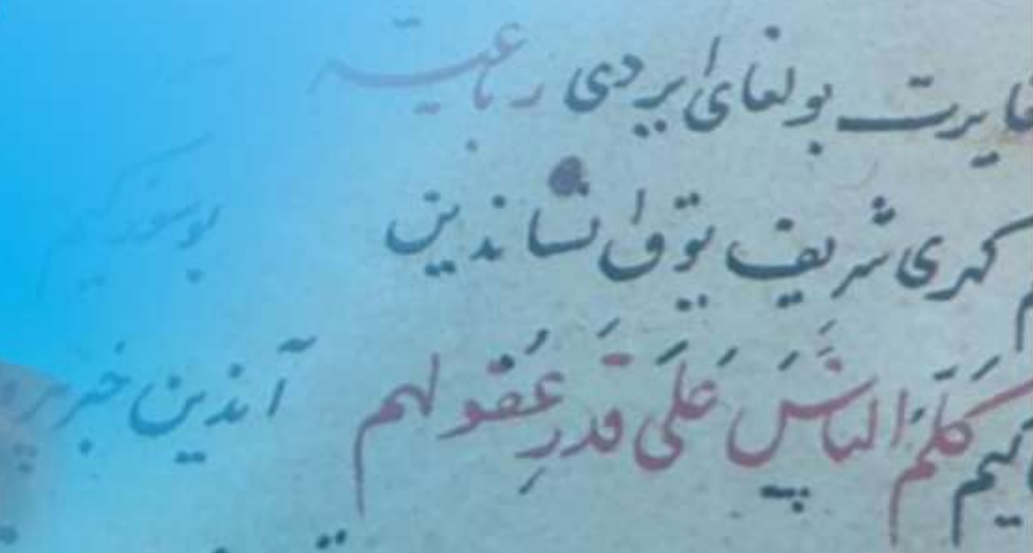
10-ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ташкент-Шымкент, 6 ақпан 2025 жыл

“Alisher Navo'i and the 21st century”

10th INTERNATIONAL CONFERENCE

Tashkent-Shymkent, February 6, 2025

**Alisher Navoiy nomidagi
Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Qozog'iston Respublikasi Jumabek
Tashenev nomli universitet**

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

**mavzusidagi 10-uluslararo konferansi
materiallari**

2025-yil 6-fevral

Toshkent – Chimkent – 2025

UO'K: 821.161.1=512.133

KBK: 83.3 (50')

A 51

Mas'ul muharrirlar:

Shuhrat SIROJIDDINOV,

filologiya fanlari doktori, akademik
Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili
va adabiyoti universiteti rektori

Kanat BAYBOLOV,

Jumabek Axmetuli Tashenev nomli universitet rektori,
texnika fanlari doktori, professor

Tahrir hay'ati:

Boqijon To'xliyev (O'zbekiston), Nurboy Jabborov (O'zbekiston), Parida Bayneeva (Qozog'iston), Kemal Yavuz Ataman (Turkiya), Yashar Qosim (Ozarbayjon), Islam Jemeney (Qozog'iston), Farhod Rahimiy (Eron), Sholpan Arzimbetova (Qozog'iston), Karomat Mullaxo'jayeva (O'zbekiston), Janna Botabaeva (Qozog'iston), Baxtiyor Fayzullayev (Tojikiston), Dilnavoz Yusupova (O'zbekiston), Nozliya Normurodova (O'zbekiston), Shahlo Naraliyeva (Qozog'iston), Ilyos Ismoilov (O'zbekiston), Azizullah Aral (Afg'oniston), Orzigul Hamroyeva (O'zbekiston), Ozoda Tojiboyeva (O'zbekiston)

Ushbu to'plamda "Alisher Navoiy va XXI asr" mavzusidagi 10-uluslararo konferansi materiallari jamlangan. To'plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o'rni va bugungi kun uchun ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog'liq holda matnshunoslik va tilshunoslik muammolariga doir ilmiy maqolalar o'rin olgan. Navoiyshunoslikning bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavr talabalari hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

**Әлішер Науаи атындағы Ташкент
мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті**

**Қазақстан Республикасы Жұмабек
Тәшенев атындағы университет**

«ӘЛІШЕР НАУАИ ЖӘНЕ XXI ҒАСЫР»

**тақырыбындағы 10-халықаралық
конференция материалдары**

2025 жыл 6 ақпан

Ташкент – Шымкент – 2025

30. Хайитметов А. Мерос ва ихлос. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991.
31. Ҳамроева О.Ж. Темурийлар давридаги поэтикага доир рисолаларда қофия илмининг қиёий таҳлили: Филол. фан. д-ри ... дисс. автореф. – Тошкент, 2022.
32. Шарқ мумтоз поэтикаси манбалари. – Тошкент: Мумтоз сўз, 2008.

ABDURAHMON JOMIY VA ALISHER NAVOIY G'AZALLARIDA YUSUF (A. S.) SIY MOSINING BADIY TALQINLARI

Mullaxo'jayeva Karomat Toshxo'jayevna
Filologiya fanlari nomzodi, dotsent, TDO'TAU
kmullahodjayeva@gmail.com
10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/TXEL2164

Annotatsiya. Maqolada Alisher Navoiy va Abdurahmon Jomiy g'azallarida Yusuf siymosining qo'llanilish xususiyatlari haqida fikr yuritiladi. Muallif Qur'oni karim bilan to'g'ridan-to'g'ri genetik bog'langan muhim motivlarning ikki shoir g'azallariida qo'llanilishiga xos masalalarga e'tiborni qaratadi, o'xshah va farqli jihatlarni aniqlaydi.

Kalit so'zlar: mavzu, motiv, g'azal, Yusuf, badiiy talqin, an'ana va o'ziga xoslik.

Abstract. This article examines the representation of the figure of Yusuf in the ghazals of Alisher Navoi and Abdurrahman Jami, focusing on the distinctive features of their use of this image. The study highlights the incorporation of significant motifs directly linked to the Holy Qur'an within the ghazals of both poets, exploring how these motifs are adapted and interpreted in their respective works. By identifying the similarities and differences in the portrayal of Yusuf, the article offers a comparative analysis of the thematic and stylistic approaches of Navoi and Jami, shedding light on their respective contributions to the literary and spiritual traditions of the period.

Keywords: theme, motive, ghazal, Yusuf, artistic interpretation, tradition and originality.

Sharq adabiyotida Qur'oni karimdan ko'chgan Yusuf timsoli va u bilan bog'liq mavzu-masalalar ushbu adabiyotdagi boshqa an'anaviy obrazlar kabi mustahkam o'rin tutdi. Umuman, mumtoz adabiyotdagi obrazlar fondinig boyishida Qur'oni karimning o'рни muhim. Diniy tushunchalar, islom tarixidagi buyuk siymolar va ularning faoliyati bilan bog'liq hodisalar mumtoz adabiyotning mazmunan boyishiga, hikmat ohangining teranlashishiga va albatta, insonning dunyoni to'g'ri anglashi, tiriklikning mohiyatini tushunib yetishi, o'zini tanishi kabi ko'plab masalalarda va muhimi, mohiyatga kirib borishida mislsiz qimmatga ega. Ushbu tushunchalar, buyuk siymolar va hodisalar talqini badiiy adabiyotda, xususan, lirikada eng nozik tuyg'ularni kitobxonning ko'ngliga yetadigan darajada ifodalashga imkon bergan bo'lsa, ularning badiiy transformatsiyasi bu adabiyotda yangi ufqlarni ochdi – tuyg'u-kechinmalarning aytilmoqchi bo'lgan fikr bilan mutanosib ifoda topishi, yangi mavzu va motivlarning shakllanishi, takomillashishi va yuksalishi uchun xizmat qildi.

Qur'ondagi "ahsan ul-qissas" – go'zal qissa mumtoz asarlarda badiiy ijod, umuman, adabiyot qonun-qoidalari asosida rivojlandi. Qur'oni karimda e'tibor qaratganimizdek ko'plab payg'ambarlar tarixiga asos bo'lgan ma'lumotlar bisyor. Ammo ular Qur'on suralari bo'ylab sochilib ketgan. Birgina Yusuf qissasi bir surada

keladi. Ayniqsa, mazmunning oyatlarda zanjirli barqarorlanishi badiiy tafakkur mahsuli bo'lgan yirik dostonlarning vujudga kelishiga sabab bo'lgan.

Alisher Navoiy "Tarixi anbiyo va hukamo"da *"Yusuf a. s. qissasi andin mashhurroqdurkim, ehtiyoj aning tafsilina bo'lg'ay, nevchunki g'arobat va shirinligi uchun akobir ham nazm va ham nasr aning sharhi asbobin tuzubdurlar va bayonida sehrlar ko'rguzubdurlar. Ul jumladin biri Firdavsiy Tusiy va yana biri hazrat maxdumi Mavlono Nuriddin Abdurahmon al-Jomiy navvarallohu marqadahukim, andoqkim Yusuf a. s.ning husni va jamoli ta'rifdin mustag'niydur. Alarning dog'i fazl va kamolig'a vasf hojat emas. Yana Xoja Mas'ud Iroqiy ham nazm qilibdur va balog'atning dodin beribdur. Yana dog'i azizlar mushg'ulluq qilibdurlar..."* [Алишер Навоий, 2000].

Bir-biri bilan mavzu va badiiyat qonuniyatlari nuqtayi nazaridan chambarchas bog'langan forsiy va turkiy adabiyotda mavjud ushbu mavzudagi asarlar orasida Abdurahmon Jomiyning "Yusuf va Zulayxo" dostoni mubolag'asiz yuksak maqomda turadi. Jomiy Qur'onda keltirilgan "Yusuf" surasining barcha jihatlarini saqlangani holda yakka xudolikni, go'zal xulqni targ'ib etuvchi diniy-tasavvufiy mazmunga ega bo'lgan go'zal bir asarni bitdi. Alisher Navoiyning esa bunday go'zal asarni yozish orzusi amalga oshmadi. Shoirning o'zi "Tarixi anbiyo va hukamo" asarida Yusuf alayhissalom haqida mehr bilan yozar ekan, *"Komi xotirg'a bu orzuni kechururkim, inshoolloh umr omon bersa, turk tili bila-o'q kofurchun varaq uzra xomani mushkin shamomani surgay. Va bu qissa nazmin ibtido qilib, intihosig'a yetkurgay. Haq bu tavfiqni nasib etgay, / Yo nasib ulcha tangridin yetgay."* [Алишер Навоий, 2000].

Mukammal syujetga asos bo'la oladigan ushbu suradagi ko'plab o'rinlar lirik asarlarda, xususan, g'azallarda muhim motivlarga aylanganini kuzatamiz. Yusuf surasidan ko'chib, muayyan g'oyalarni ifodalashga asos bo'lgan bunday motivlarni mumtoz adabiyotimizdagi motivlar fondining boyishiga xizmat qilishi e'tiborlidir.

Yusuf surasida bayon qilingan hamda ushbu sura tafsirlarida talqin etilgan voqealar lirik asarlar, jumladan, g'azallarda muayyan motivning shakllanishiga xizmat qiladi. Ular ko'pincha g'azalning bir yoki ikki (kamdan-kam holatlarda uch va ulan ortiq) baytida kelib, asar mazmunining o'zani sifatida xizmat qiladi. Bular:

1. Yusuf surasining o'ziga ishora qilingan baytlar.
2. Yusufning husnu jamoli, uning go'zallikda tengsizligi bilan bog'liq baytlar.
3. Yusufning tush ko'rishi. Uning husnu xulqi.
4. Yusufning akalari tomonidan quduqqa tashlab ketilishi; ya'ni g'oyib bo'lishi.
5. Yusufni bo'ri yeb ketdi, degan yolg'on xabarning akalari tomonidan aytilishi.
6. Yusufning sotilishi. Uning bahosi bilan bog'liq talqinlar.
7. Yusufning qullikdagi ko'rguliklari.
8. Yusufning chohga tushishi.
9. Yusufning tushlarni ta'bir qilishi.
10. Yusufning ko'ylaklari.
11. Yusufdan ajralgan Ya'qub a.s. ko'zlarining ko'rmay qolishi.

Qur'oni karim bilan to'g'ridan-to'g'ri genetik bog'langan ushbu motivlar dramatismga boy. Ayniqsa, ular Yusuf surasi yoki uning asosida bitilgan qissalar kontekstida idrok etilsa, bu dramatism yana ham kuchayadi. XV asrda yashab ijod etgan ikki ulug' shoir – Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy g'azallarida Yusuf alayhissalom bilan bog'liq bu voqeliklar har bir g'azalning mavzusi, ifoda usuli va badiiy imkoniyatlariga muvofiq uyg'unlashtirilgan. Ushbu motivlar Navoiyning turkiy

va forsiy tillardagi ellikka yaqin g'azalida uchrasa, Jomiyning uchta devonidan o'rin olgan o'ttizga yaqin g'azalida istifoda etilgan.

Albatta, Jomiy va Navoiy yashagan davrgacha ham she'riyatda ushbu mavzularning qo'llanilganligini kuzatish mumkin. Rudakiydan boshlangan bu an'ana Nosir Xusrav, Xoqoniy, Hofiz, Sa'diy va boshqa shoirlar ijodida kuzatilsa, turkiy she'riyatda Yusuf Xorazmiy "Muhabbatnoma"sidan muhim talmehlardan biriga aylangandi. Chunki har ikki adabiyotning asosiy manbalaridan biri Qur'oni karim edi.

IX–X asrlarda yashab ijod etgan shoirlarning Odam Atosi – Abu Abdulloh Rudakiy bir she'rida Yusufning ko'ylaklari bilan bog'liq voqelarni oshiq ruhiy holatini hijron va visol istagiga bog'lab shunday badiiy talqin etgan:

*Nigorino, shunidastam, ki gohi mehnatu rohat
Se pirohan salab budast Yusufro ba umr-andar:
Yake az qayd shud purxun, duvum shud chok az tuhmat
Savum Ya'qubro az bo'sh ravshan gasht chashmi tar.
Ruxam monad bad-on avval, dilam monad bad-on sony,
Nasibi man shavad dar vasl on pirohani digar?*

Yusuf a.s. bilan bog'liq voqealar davomida Yusufning uchta ko'ylagi bilan bog'liq hodisalar mavjud va ularning har biri voqealar qismlarining avj nuqtasida keladi. Ya'ni:

She'rdagi birinchi ko'ylak bilan bog'liq voqelikni Navoiyning ta'biri bilan eslasak: "... qardoshlari ul tushni va otalari ta'birin eshitib, mutag'ayyir bo'lub, Yusuf a.s. qasdig'a bel bog'ladilar. Va o'zlarin Yusuf alayhis-salomg'a mushfiq ko'rguzub, Ya'qub a.s.din ani gashtka elturbiz deb yozig'a borib, ani chohg'a solib, ko'nglokin qo'y qonig'a bulg'ab, Yusufni bo'ri yedi deb, qonlig' ko'nglokin Ya'qub a.s. qoshig'a kelturdilar. Va Ya'qub a. s.ni muhlik motamg'a va o'chmas o'tqa soldilar." [Алишер Навоий, 2000]. Yusufni akalari quduqqa tashlab kelib, otasiga bo'ri yedi, – degan gapni aytadilar va buning isboti uchun ko'ylagini qonga (bir qo'yni so'yib, uning qonini surtib) bo'yab keltiradilar.

Yusufning boshqa ko'ylagi bilan bog'liq voqelik Misr shahrining hokimi Kitfiyr degan kishining uyida sodir bo'ladi. Bu voqea tafsilotlari Qur'oni karimning o'zbekcha izohli tarjimasida shunday keladi: *(Ikkalasi ham)eshik tomonga chopishdi va (Zulayxo Yusufga yetib olib)uning ko'ylagini orqa tomonidan yirtib yubordi.(Shu payt) Zulayxoning urug'laridan biri guvohlik berib dedi: "Agar uning ko'ylagi old tomonidan yirtilgan bo'lsa, u holda Zulayxoning gapi rostdir va (Yusuf) yolg'onchilardandir. Agar ko'ylagi orqa tomonidan yirtilgan bo'lsa, u holda (Zulayxo)ning gapi yolg'ondir va (Yusuf) rostgo'ylardan bo'lur"* [Куръони Карим]. Bu ikkinchi ko'ylak Yusufga nisbatan bo'lgan tuhmat bilan bog'liqdir.

Uchinchi ko'ylak Yusufning otasiga yuborilgan va uning ko'zlari ochilishiga sabab bo'lgan ko'ylagidir. *"Sizlar mana bu ko'ylagimni olib borib, otamning yuziga tashlasangiz, uning ko'zlari ochilur. So'ng barcha ahli oilalaringiz birga mening oldimga kelinglar"* [Куръони Карим].

Jomiy va Navoiy g'azallarida lirik qahramon – oshiqning ahvoli tasvirda ayniqsa, ko'ylak bilan bog'liq motivlarning uchinchisiga muvofiq keladi. Chunki hijronda qolgan oshiq Yusufidan ayrilgan Ya'qub misoli bayt ul-hazan – g'am uyining egasiga aylangan. Jumladan, Jomiyning ushbu baytlari fikrimizni isbotlaydi:

*Basar meyoft har bedida chun Ya'qub, agar nogah
Chu Yusuf bar mashomash az tu b'yi pirahan mezad.
Yoki:*

*Yusufi ahd tuū, ey gulu Yaqub manam,
ʔuz maro roihai pirahanat nest laziz.*

Navoiy:

*Koʻnglagingdinkim topar jon dam-badam Yusuf isi,
Ey azizim, men ham ul koʻnglak aro bir tormen.*

Ushbu motiv har ikki shoir ijodida koʻp qoʻllanilgan va ancha barqarorlashgan. Dastlab Yusufning akalari tomonidan otasiga keltiriladigan koʻylagi haqidagi baytlarga murojaat qilamiz. Shuni ham kuzatish mumkinki, Yusuf va Yaʼqub tilga olingan baytlarda *xabar – mujda* tushunchasining tez-tez qoʻllanilishi eʼtiborni tortadi, jumladan, Navoiyda:

*Yo falak berdi yigʻi koʻr aylagan Yoqubning
Koʻzlari ochilmoq uchun Mohi Kanʻon mujdasin.*

Jomiyda:

*Der meʼnunbad bashir, ey bod, bar Kanʻon guzar,
Mujdai pirohani Yusuf bubar Yaʼqubro.*

Yusufning yirtilgan koʻylagi bilan bogʻliq motiv ikki shoir sheʼrlarida ham ochiq keltirilmagan. Balki ular oʻz ahvolini tuhmatga qolgan Yusuf holiga oʻxshatgan oshiqning gulbarglarni yirtiq koʻylakka menzab tasvirlashi bilan cheklanganlar. Bunga har ikki shoir ijodida pok ishqning kuylanishi sabab boʻlsa, ajab emas.

Yana, Yusufni boʻri yeb ketdi, degan xabarning keltirilishi motiviga asoslangan original bayt Navoiyning bir gʻazalida uchraydi, yaʼni:

*Har kimki Yusufum gʻamidin oʻldi dasht aro,
Har tun magar boʻri koʻzi shamʻi mazoridur.*

Jomiy gʻazallarida bu motivdan foydalanilmagan.

Ushbu gʻazallarda qoʻllanilgan yana bir eʼtiborni tortuvchi motivga murojaat qilsak. Bu – Yusufning sotib olinishi motivi. Yusufning sotib olinishi haqida badiiy adabiyotda juda koʻp talqinlar bor. Jumladan, Jomiyning “Yusuf va Zulayxo” dostonida ham Zulayxoning Yusufni katta boylik sarflab sotib olinishi oʻziga xos talqin etilgan. Navoiyning Gʻaroyib us-sigʻar” devonidagi 358-gʻazalida esa shunday baytlarni oʻqiymiz:

*Istab ul butni xirad belida zunnorin koʻrung,
Bir kaloba ip bila Yusuf xaridorin koʻrung.*

Bu oʻrinda Yusufni sotib olish uchun bir kaloba (kalava – oʻram) ip bilan kelgan xaridorga ishora bor. Qurʼondagi mavzuning xalqona talqinidan foydalangan shoir Yusufni bir kalava ipga sotib olmoqchi boʻlgan kampir haqidagi voqeaga ishora qiladi. Yaʼni, “Goʻzalligi tillarda doston boʻlgan hazrati Yusufni Misrda bozorga sotish uchun chiqarishdi. Butun Misr boylari Yusufni olish uchun hamma boyliklarini olib kelishdi. Bir qari kampir bir toʻp kalavasini olib, Yusufga xaridor boʻldi. Dallolga: — Ey dallol! Mana shu kalavani ol. Shu bolani menga ber, – dedi. Dallol kuldi. Bu soʻzni eshitganlar ham kulishdi. Dallol kampirga: — Ey kampir! Butun Misr boylari Yusuf uchun hamma boyliklarini toʻkayotgan bir paytda, bitta kalavang evaziga senga Yusufni berisharmidi? - dedi.

Ayol javob berdi: — Ey dallol! Bilaman, bu kalava uchun Yusufni menga bermaydilar. Lekin Yusufning oshiqlari daftariga mening ismim ham yoziladi, shu sharaf menga kifoya, - dedi)” [https://m.ok.ru/group/51954966528095/topic/61517150418271].

Oshiqning yor oldida ojizu notavonligi ifodalangan mazkur g'azalda barcha fikr va tuyg'ular shu maqta'dan o'sib chiqqan.

Boshqa o'rinda esa shoir Yusufning bahosi shunday belgilanadi :

Quyoshni Yusufum bay'ig'a bermak bor esa mumkin,

Degaymen tangai bay'onadur, ermas bahosidin.

Jomiy esa bu masalaga "Fotihat ush-shabob" devonidagi shunday yondashgan:

Pa'ui sirri irfon matan tori fikrat,

Xaridori Yusuf mashav z-in kaloba.

Jomiyning g'azallarida Yusuf va u bilan bog'liq timsol, tashbeh va motivlarni o'rganishda uning "Yusuf va Zulayxo" dostonini nazarda tutish ham yaxshi samara beradi. Chunki Jomiy istifoda etayotgan bu siymo – timsol uning dostonida mukammal shakllangan Yusuf timsoli, uning boshidan kechirganlari, Zulayxoning sevgisi va boshqa masalalarni tushunishda tayanch vazifasini o'tashi mumkin.

Shoir o'zining:

Chand savol, ey pisar, ki chist tasavvuf?

Tasfiya kun xotir az g'ubori takalluf, – deb boshlanuvchi g'azalining 4-baytida shunday deydi:

Didavu didor, filhaqiqa, yake bud,

Chashmi Zulayxo chu did tal'ati Yusuf.

Chindan, Zulayxoning ko'zlari Yusuf tal'atida – jamolida nimani ko'rdi? Mana shu bayt bizning "Yusuf va Zulayxo" dostoniga murojaat qilishimizni talab etadi. Jomiy dostonida Zulayxoning Yusufni bir necha bor tushida ko'rishi, unga oshiq bo'lishi, bu go'zallikning ilohiy go'zallik ekanligini oxirigacha tushunib yetolmasligi, butun umr mashaqqat chekib, butlaridan voz kechgandan keyingina unga yetishishi kabi o'rinlarni yaxshi tushungach, bayt mohiyatini ochishga imkon topiladi. Dostondagi Yusufning jamolida Haqning go'zalligini ko'ra olgan Bozg'a obrazi Zulayxoning tabiatini va a'molini tushunishga, Yusufning jamolidagi ilohiy go'zallikni anglashga undaydi.

Jomiy g'azallarida uch marta qo'llanilgan Zulayxo nomi Navoiy g'azallarida uchramaydi.

Jomiy Yusuf timsolini tasavvufga oid masalalarni tushuntirishda qo'llagan bo'lsa, Navoiyning na't g'azalida bu timsol muhim o'rin tutadi. Shoirning:

Odamki, bashar nasli silkiga erur payvand,

Suvratda sanga valid, ma'noda sanga farzand – deb boshlanuvchi g'azalida ushbu baytlarni o'qiyamiz:

Yusufki, jamol ichra ma'dum edi monandi,

Topmadi malohatda husnini sanga monand.

Yoki:

Habibim husni vasfin uyla muhlik anglakim bo'lg'ay

Qoshinda qissai Yusuf bir uyqu kelturur cho'pchak.

Demak, Sharq she'riyatida nisbatan shakllanib ulgurgan motivlaning Jomiy va Navoiy g'azallarida istifoda etilishini tadqiq qilish forsiy va turkiy she'riyatdagi motivlar fondining takomillashuvi, muayyan darajada yangilanishi, kengayishini va har bir ijodkorning imkoniyatlari, adabiy-estetik qarashlariga muvofiq badiiy talqin etilishini aniqlashga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдурахмони Ҷомий. Мунтахаби ғазалиёт. – Душанбе: “Адиб”, 2016, 480 саҳ.
2. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик. 3-жилд. – Тошкент: Фан, 2000. – 616 б.
3. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик. 4-жилд. – Тошкент: Фан, 2000. – 560 б.
4. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик. 5-жилд. – Тошкент: Фан, 2000. – 544 б.
5. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик. 6-жилд. – Тошкент: Фан, 2000. – 568 б.
6. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик. 16-жилд. – Тошкент: Фан, 2000. – 246 б.
7. Куръони карим. (Аловуддин Мансур таржимаси). – Тошкент: Чўлпон, 1993. – 540 б
8. <https://m.ok.ru/group/51954966528095/topic/61517150418271>

SHARQ ADABIYOTINING YETUK TADQIQOTCHISI**Tozagul Matyoqubova***Alisher Navoiy nomidagi ToshDO'TAU dotsenti, filologiya fanlari nomzodi***E-mail:** *tozagulmatyakubova71@gmail.com*

10.52773/tsuull.conf.navoiy.2025/ZYFD7896

Annotatsiya. *Ushbu maqolada XX asr o'zbek she'riyatining zabardast namoyandasi, akademik G'afur G'ulomning «Sharqning buyuk shoiri va mutafakkiri Abdurahmon ibn Ahmad Jomiy» nomli maqolasi tahlilga tortilgan. Shoirning Sharq mumtoz adabiyoti va uning yirik vakillari hayoti va ijodiga bo'lgan munosabati o'rganilgan. G'ulomning sinchkov tadqiqotchi, manbashunos va matnshunos sifatidagi iqtidor va ulkan ilmiy salohiyati haqida muayyan nazariy umumlashmalar chiqarilgan. Shuningdek, Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy o'rtasidagi mustahkam ijodiy hamkorlik, samimiy do'stlikning ibratli jihatlarini misolida xalqlar do'stligining tarixiy-madaniy ildizlari ko'rsatilgan.*

Kalit so'zlar. *An'ana, badiiy mahorat, o'ziga xoslik, tadqiqot, ma'ruza, Sharq adabiyoti, ijodiy hamkorlik.*

ADVANCED RESEARCHER OF EASTERN LITERATURE

Abstract. *This article provides an analysis of the work of Gafur Gulyam, a prominent figure in 20th-century Uzbek poetry, focusing on his article "Abdurrahman ibn Ahmad Jami – The Great Poet and Thinker of the East." The study examines Gulyam's perspective on Eastern classical literature, particularly his exploration of the lives and works of its most significant representatives. The article also makes theoretical generalizations regarding Gulyam's remarkable scholarly contributions, highlighting his expertise as a meticulous researcher, source scholar, and textual critic. Additionally, the study delves into the historical and cultural roots of inter-people's friendship, using the strong creative cooperation and exemplary friendship between Abdurrahman Jami and Alisher Navoi as a case study to illustrate these enduring bonds.*

Keywords. *Tradition, artistic skill, originality, research, lecture, Oriental literature, creative cooperation.*

XX asr o'zbek adabiyotining yetuk namoyandalaridan biri G'afur G'ulomdir. U iste'dodli shoir, mohir nosir, yetuk tarjimon va adabiyotshunos sifatida adabiyotimiz tarixida katta o'rin tutadi.

MUNDARIJA CONTENTS	
Shuhrat SIROJIDDINOV. Turkiy dunyo hamkorligining mustahkam asosi Туркі әлем ынтымақтастығының мықты негізі	7
Қанат БАЙБОЛОВ. Екі халық арасындағы бауырлық пен достық рәмізі Ikki xalq qardoshligi va do'stligi simvoli	11
I SHO'BA. ALISHER NAVOIY ADABIY MEROSINING JAHON TAMADDUNIDA TUTGAN O'RNI SECTION I. THE PLACE OF ALISHER NAVAII'S LITERARY HERITAGE IN WORLD CIVILIZATION	
Boqijon TO'XLIYEV. Nasimiy va Navoiy nazmi – badiiy tafakkurning yangi bazmi	15
Islam JEMENEY. Әлішер Навои	23
Yashar QOSIM. Dohiy Alisher Navoiyning ulug' izdoshi (Muhammad Fuzuliy sheiriyatida poetik in'ikos tarzining o'ziga xosligi)	35
Qodirjon ERGASHEV. Renessans adabiyotida etologik janr taraqqiyoti	42
Əlimuxtar MUXTAROV. Nizami Gencevi ve Alishir Navai'nin tür ruhu eserlerinin ve araştırmacılarının gözü ile	47
Roviyajon ABDULLAYEVA. Alisher Navoiy fenomeni yoxud Navoiy ijodining olamshumul ahamiyati	52
Насриддин НАЗАРОВ. Гуманизм и креативность в творчестве Наваи как фактор обеспечения связей между народами Евразии	60
Burobiya RAJABOVA. O'zbek navoiyshunoslari Jomiy haqida	67
Karomat MULLAXO'JAYEVA. Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy g'azallarida Yusuf (a. s.) siymosining badiiy talqinlari	77
Tozagul MATYOQUBOVA. Sharq adabiyotining yetuk tadqiqotchisi	82
Nosir JO'RABOYEV. Ikki turkman hukmdori ijodi va Alisher Navoiy	87
Молдасанов Е.М., АБДУВАЛИТОВ Н.Б. Әлем әдебиетінің асқар шыңы (Әлішер Науаидың 584 жылдығына орай)	95
Hulkar HAMROYEVA. Alisher Navoiy ijodida san'at talqini	99
Злиха ЖАНТАСОВА. Шығыс әдебиетінің қазақ фольклорындағы көрінісі	103
Sherxon QORAYEV. Alisher Navoiy Badaxshon shohi va shoir Sulton Muhammad La'liy ijodi tadqiqotchisi (Navoiy va uning zamondoshlari tazkiralari ma'lumotlari asosida)	109
Ahmad AKHLAQUE, Asror Allayarov. Alisher Navoi's creative works: a scientific exploration	115

Fayzulla ISKANDAROV, Dostonjon Tojiev. “Alisher Navoi international award”: establishment and historical significance for the turkic world	118
Diyora ABDUJALILOVA. Alisher Navoiy va Yahyobey Toshlijali dostonlarida shayx va avliyolar timsoli	124
Orifjon OLIMJANOV. Alisher Navoiy va Lorendeli Hamdiy “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasiga doir	131
II SHO‘BA. NAVOIY NAZMIY, NASRIY VA ILMIY MEROSINI O‘RGANISH MASALALARI SECTION II. ISSUES OF STUDYING NAVAIY'S POETRY, PROSE AND SCIENTIFIC HERITAGE	
Nurboy JABBOROV. Alisher Navoiy “Tarixi anbiyo va hukamo” asarining siyarnoma turkumida tutgan o‘rni	136
Nusratullo JUMAXO‘JA. Navoiyning yigitlik lirikasiga mansub mustazodi	149
Maqsud ASADOV. Alisher Navoiy “Tanbeh”larining g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari (“Mahbub ul-qulub” asari misolida)	155
Dr. Kemal Yavuz ATAMAN. Ali Şir Nevaî beyitlerinde kulluk şuuru	160
Zuhriddin ISOMIDDINOV. Navoiyning “qaychi” g‘azali	165
Baxtiyor FAYZULLOYEV. Qo‘qon adabiy muhitida Navoiyga izdoshlik	170
Iqboloy ADIZOVA. Adabiy ta’sir va poetik tafakkurning yangilanishi	177
Nafas SHODMONOV, G‘iyosiddin SHODMONOV. Olti dostonida Odam Ato timsoli talqini	185
Faridaxon KARIMOVA. Xorazm adabiy muhitida debochanavislik an’analari	193
Islomjon YAQUBOV. O‘zaro ta’sir, ijodiy mushtaraklik va o‘ziga xoslik	200
Shavkat HAYITOV, Gulshod SHOYIMOVA. Alisher Navoiyning nabotot va hayvonot olamiga munosabati	205
Obidjon KARIMOV. Alisher Navoiy irfoniy olamining yangicha talqini	212
Gulbahor ASHUROVA. O‘zbek ayol shoiralari ijodida Alisher Navoiy obrazi tasvirlari	216
Qo‘ldosh PARDAYEV. Navoiy g‘azallariga Muqimiyning nazira va taxmislari	221
Ilyos ISMOILOV. Abror hayrati	226
Shermuhammad AMONOV, Abdulhaq RAHIMI. Alisher Navoiy mustazodiga bog‘langan muxammas haqida	229
Zilola AMONOVA, Shahlola SAFAROVA. “Farhod va Shirin” dostonidagi na’t boblarning manbalari va badiiyati	235
Abdulhamid QURBONOV. Badiiy matn va tasviriy vositalar mutanosibligi	242
Muqaddas TOJIBOYEVA. Abdulla Qodiriy romanlarida Alisher Navoiyga izdoshlik masalalari xususida	248
Orzigul HAMROYEVA. Radifning bayt kompozitsiyasidagi o‘rni	252

Ma'rifat RAJABOVA. Xalq maydon kulgi san'ati belgilarining Navoiy ijodidagi ko'rinishlari	256
Nodira SOATOVA. "Farhod va Shirin" dostoni – an'ana takomili, taraqqiysi hamda sintezi sifatida	260
Umida RASULOVA. "Alisher Navoiy" romanida obraz poetikasi	266
Marg'uba ABDULLAYEVA. Yetti sayyora: badiiy talqin va ilmiy dunyoqarash	269
Sohiba UMAROVA. Suyuma G'aniyeva – navoiyshunos	273
Zuhra MAMADALIYEVA. Alisher Navoiy "Xamsa"sida mirrix obrazining majoziylik xususiyatlari	277
Aziz RAJABIY. Alisher Navoiy g'azallarining ohang jilolari (Yunus Rajabiy musiqiy merosi misolida)	282
Zarif QUVONOV. "Hayrat ul-abror"ning yangi tadqiqatlari xususida	286
Farruxbek ABDALIYEV, Gulnoza OSMANOVA. "Xamsa"da "kampir" obrazi talqini	290
Nafisa RAXMANOVA. Ramziy-majoziy obrazlar ta'vili haqida mulohazalar	293
Kamola ULUG'MURODOVA. Navoiy nazmida Layli obrazining badiiy talqini	299
Mavluda ORTIQOVA. Alisher Navoiyning "Nasoyim ul-muhabbat" asarida valiylarga xos sifatlar talqini	303
Jamila EISAR. Alisher Navoiyning she'riyatida oyina timsolining talqini ("G'aroyib us-sig'ar misolida")	308
Azizbek TOSHPO'LATOV. Alisher Navoiyga izdoshlik: Ahmad Tabibiy taxmislari	313
Sevara PARMONOVA. Tasavvufiy tazkiralari va Alisher Navoiy asarlarida Ibrohim Adham nomining zikr etilishi	318
III SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING MANBALARI VA MATNIY TADQIQI SECTION III. SOURCES AND TEXTUAL RESEARCH OF ALISHER NAVAI'S WORKS	
Dilnavoz YUSUPOVA, Umedullo MAHMUDOV. Alisher Navoiyning "Munshaoti Abdulloh Marvorid"dan o'rin olgan forsiy maktublari xususida	323
Manzar ABDULXAYROV. Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostoni tabdillari tahlili	330
Dr. Farhad RAHIMI. Senglah Sözlüğünün Feraği Düzeltmeleri ve Feraği'den Yanlış ktarmaları Üzerine	335
Gholamreza RAZMI. Özbekistan'da yayimlanmış iki Hayretü'l-ebrar'in tashih edilmiş metnindeki hatalarin sebeplerine bir bakiş	352
Altay NOORULLAH. Navoiy asarlarida tinish belgilarining yanglish ishlatilishi	365

Sevda BEHESHTI. Navai's Poetry as Reflected in Miniature Paintings (A study of Illustrated manuscripts preserved in Iranian collections)	376
Oysara MADALIYEVA. Alisher Navoiyning dastlabki ikki devoni Hamid Sulaymon nigohida	384
Dr. Siyamek HÜSSEYINALIZADE (Ergin Avşar). Amîr Alî Şîr Nevaî'nin şiirlerinde Şamanlığa aid Terimler ve ritüeller	395
Ozoda TOJIBOYEVA. Parij kulliyotidagi "Favoyid ul-kibar"ning matniy xususiyatlari	407
Husnigul JO'RAYEVA. Husayn Boyqaro – Husayniy adabiy merosining O'zbekistonda o'rganilishi	412
Dilnoza RUSTAMOVA. Alisher Navoiy toshbosma devonlaridagi ayrim g'azallar matnining qo'lyozma nusxalar bilan qiyosi	417
Erfan ESHGHÎNOUR. Fâni Divanındaki Avnî Divanından Tercüme Olunmuş Şiirler Üzerine	423
Lochinbek AHMADALIYEV. Po'latjon Qayyumiy tazkiralarda Alisher Navoiy faoliyatining yoritilishi	433
Dilnavoz SATTOROVA. Navoiy g'azallariga Sa'diy taxmislari	438
IV SHO'BA. ALISHER NAVOIY ASARLARINING XORIJIY TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI SECTION IV. TRANSLATION OF ALISHER NAVA'I'S WORKS INTO FOREIGN LANGUAGES AND STUDY ABROAD	
Hulkar HAMROYEVA, Shahlo NARALIYEVA, Ozodaxon MUSAYEVA. Qozog'istonda Mir Alisher Navoiy ijodining o'rganilishi	444
Abdulhay SOBIROV, Zamira DJURABAYEVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" – turkiy xalqlar leksikasining so'nmas bulog'i	451
Münevver TEKCAN, Serpil Yazıcı ŞAHİN. Muhakamat al-lughatayn's literary and academic aspects.	455
Бермет ЗАКИРОВА, Дамилова НУРИЙЛА. Алишер Навоинин чыгармаларындагы тилдик каражаттар аркылуу студенттин кеп маданиятын өстүрүү	462
Nishonboy XUSANOV. "Hayrat ul-abror"dagi teonimlarning semantik va badiiy xususiyatlari	468
Mardon RAHMATOV. Qo'shma fe'l komponentlari inversiyasi	472
Rashid ZOHID. Hayot – firoq manzili	478
Shahlo HOJIYEVA. Alisher Navoiy badiiy kashfiyotlari – Cho'lpon estetik tafakkuri yangilanishi omili	482
Mo'minjon SULAYMONOV. Alisher Navoiy davrida isiriq solinganmi?	488
Abdumurod TILAVOV. Alisher Navoiy ma'naviy merosi va zamonaviy ta'lim	492
Nilufar RASULOVA. Alisher Navoiyning boqiy merosi jahon tillarida	497
Ozodaxon MUSAYEVA, Gulchehra SULTONOVA. "Muhokamat ul- lug'atayn" asaridagi turkiy fe'llar va omonim so'zlar tahlili	502

Iroda ISHONXANOVA. Alisher Navoiy hayoti va ijodining “Литература” darsliklarida aks etishi	505
Shahlo NARALIYEVA, Farrux ABDALIYEV. Hazrat Navoiy ijodida nutq madaniyati	514
АШИРОВА Т.К., КАРАЕВА Н.О., ЗАКИРОВА Б.А. Алишер Навоинин чыгармаларын санарип платформалар аркылуу жайылтуу	518
Dilorom YULDASHEVA, Shahlo NARALIYEVA. Alisher Navoiyning didaktik qarashlari	523
Komiljon ABDULLAYEV. Ta’lim tizimi bosqichlarida Alisher Navoiy hayoti va ijodini o’rgatishda fanlararo integratsiyadan foydalanish	527
Gulnoza YULDASHEVA, Sevinch UBAYDULLAYEVA. “Lison ut-tayr” dostonining ayrim morfemik xususiyatlari tahlili	531
Feruza DJUMANIYAZOVA. Alisher Navoiy ijodida milliy etnosport o’yinlari	534
Hamida JURAQOBLOVA. O’zbek she’riy matnlaridagi kognitiv metaforalarning fransuz tilida ifodalanishi	539
Abdug’ani NASRIDDINOV. Navoiyshunoslikda yangicha yondashuv	544
TEZISLAR ADABIYOTSHUNOSLIK	
AHMADOVA Shohsanam. Hofiz Xorazmiy va Alisher Navoiy ijodida zohid obrazi tasviri	550
ABDURAIMOVA Xafiza. Alisher Navoiy g’azaliyotida Doro obrazi talqinlari	553
ALIYEVA Sevinch. Anbiyolar haqidagi manbalarda Iso payg’ambar obrazi tasviri	556
ALMARDONOVA Aziza. Alisher Navoiy tarji’bandlarida dunyo ramzi	561
DEHQONOV Akramjon. Bir g’azal sharhi	564
DOLIMOV Shokir. «Hayrat ul-abror» dostoni sharhining rus tiliga tarjimasi xususida	567
GAFUROVA Shaxnoza. Navoiy me’rojnoma baytlarida qo’llangan badiiy san’atlar	569
IBOTOVA Madina. Alisher Navoiy g’azallarida jon va ishq munosabatining badiiy ifodasi	572
MEYLIYEV Xudoyberdi. Navoiy va zamondoshlari asarlarida Mirzo Mironshoh saroyi adabiy muhiti va shoir Lutfulloh Nishopuriy ijodiy faoliyatining yoritilishi	576
MUQUMOVA Surayyo. “Nasoyim ul-muhabbat”: ism, xosiyat va xususiyat	579
NASRULLAYEV Elmurod, SIROJIDDINOVA Sevinch. Xalq og’zaki ijodida Navoiy timsoli talqini	581

NURULLAYEVA Hulkaroy, MAMADALIYEVA Madina. Alisher Navoiyning “Mahbub ul-qulub” asarini o’qitish bo’yicha ayrim mulohazalar	584
OLIMJONOV Davronbek. “Boburnoma” asarida tarixiy shaxslar tavsifi (Alisher Navoiy shaxsi misolida)	587
PARDAYEVA Nigora, PIRNAZAROVA Barno. Navoiy lirikasida kichik lirik janrlar	589
SHOMURODOV San’at. Alisher Navoiy va Husayn Boyqaro munosabatlari isajon sulton talqinida	593
TO’XTAMURATOV Furqat. Alisher Navoiy g’azaliga Muhsiniy tatabbu’si	596
TURDIYEVA Maftuna. “Layli va Majnun” dostonlari kompozitsiyasidagi ba’zi farqli jihatlar	599
UMAROVA Dildor. Alisher Navoiy asarlarida sukut go’zalligi ifodasi	602
UMAROV Sardorbek. Ma’rifatning haqiqati – hayratdir	604
YANGIBOYEV Shavkat. Ito haqida	607
TILSHUNOSLIK	
YULDASHEVA Dilorom. Alisher Navoiy asarlarida rang-tus ifodalovchi birliklar	611
AXMADJANOVA Malika. Alisher Navoiy va o’zbek tilining boyitilishi: ilmiy metodlar va uslublar	613
AKBAROVA Zulfizargul. Alisher Navoiy asarlarida qo’llanilgan antonimlik hosil qiluvchi “Ahl” komponentli lug’aviy birliklar tahlili	617
YUSUPOVA Dildora. Alisher Navoiy asarlarida qimmatbaho tosh nomlari	619
MUNDARIJA	622